

Människan och moralen

ANDREAS VAR GLAD för sitt jobb som säljare på ett telemarketingföretag. Han var 21 år och detta var hans första fasta anställning efter gymnasiet. Det mystartade företaget gick bra och fler säljare behövdes. Andreas ordnade så att hans vän Micke fick jobb på företaget och därefter tipsade han sin vän Susanne som också blev anställd. Så småningom blev Micke och Susanne förälskade i varann och blev ett par. Andreas kände sig extra nöjd eftersom han på något sätt var orsaken till att Micke och Susanne hade lärt känna varandra. Efter en tid bjöd chefen hela säljteamet på en kryssning till Helsingfors. Dessvärre kunde inte Susanne följa med, så Andreas och Micke delade hytt. Efter den mättande middagsbuffén var Andreas trött och gick tillbaka till hytten där han somnade direkt. Vid frukosten nästa morgon berättade Micke att han hade gått till baren efter middagen för att dansa. Han hade träffat en tjej i baren som han fick väldigt bra kontakt med, och de hade sedan tillbringat natten i hennes hytt. Micke menade att det är sånt som bara händer och han tänkte inte berätta något för Susanne om detta. Nu ville han att Andreas också skulle lova att hålla tyst om saken.

| 67

FÖRDJUPANDE TEXTER OCH EXTRAMATERIAL B2

Martin Niemüller: "De dog för sin tro"

I Tyskland kom nazisterna och tog
kommunisterna.
Och jag sade inget,
för jag var inte kommunist.
Sedan kom de och tog judarna
och jag sade inget, för jag var inte jude.
Sedan kom de och tog fackföreningsfolket
Och jag sade inget
för jag var inte fackansluten.

Sedan kom de och tog katolikerna
Och jag var protestant, så jag sade inget.
Sedan kom de och tog mig...
Vid det laget fanns det ingen kvar
som kunde säga något.

Pastor Martin Niemöller Craig, Mary.
De vågade allt.
Översättning Kerstin Gårshj.
Libris, 1984.

FÖRDJUPANDE TEXTER OCH EXTRAMATERIAL B2

Nina Björk:

En feminist bortom Kvinnan

Den franska psykoanalytikern och lingvisten Julia Kristeva talar i sin essä "Le temps des femmes" om tre stadier i feminismen: ett där kvinnor vill uppnå jämlikhet med männen på det politiska och ekonomiska planet genom att hävda att kvinnor är som män, att inga skillnader finns mellan könen; ett där kvinnor betonar sin särart i positiva ordalag, ett slags "kvinnor" är annorlunda män, men de är bra annorlunda"; och där själva begreppen "män" och "kvinnor" upplöses, där de ses som rena fiktioner, som "tillhörande metafysiken" som Kristeva uttrycker det.

Det är detta tredje stadium jag ser som feminismens nuvarande utmaning. Jag önskar mig en feminism som löser upp de berättelser som skapar manlighet och kvinnlighet; en feminism som inte vill uppvärdera "det kvinnliga" – utan som vill en upplösning av könsidentiteter, som vill slita av kvinnans hennes kläder, inte för att då finna en naken sann kvinna, utan för att finna: ingenting eller allting.

Kanske finna en människa som skulle vara en annan än henne som vi känner i dag, hon som främst formas av sitt samhälles förväntningar på att bli kvinna (eller man).

Feminismen bör vara en kamp för att ordet "kvinna" inte ska betyda någonting mer än sin definition, "en människa med bröst och slida". Då skulle ordet inte vara ett ointressant ord. Detta är mitt förslag till en ny feministisk väg; en feminism utan Kvinnan. Det är en väg som blir möjlig först när feminismen ger upp sin mest älskade dröm: drömmen om kvinnan. Om ett ord har fått betydelse som går utöver sin egen definition och om dessa betydelser är negativa, så är det frestande för dem som ordet betecknat att i stället ge det positiva betydelser: "black is beautiful", "bögar står för en radikal protest", "kvinnor är bättre på att ta ansvar för miljön" etc. Orden går fortfarande utöver sina definitioner, men då orden fortfarande äger associationer och inte bara definitioner, så fortsätter de också att forma livet för dem som inte ingår i orden. Detta är inte feminismens uppgift; att vara kvinna ska inte vara någonting fint – det ska vara någonting ointressant. Bara då kan vi vara fria att forma vår identitet oavsett kön.

Att säga att Kvinnan med stort K inte finns är inte att rycka den politiska kraften från feminismen; det är att placera politiken på ett annat ställe. Det är att placera politiken inte i kampen för den sanna kvinnans rättigheter, utan i makten att skapa och att definiera vad kvinnlighet är. Feminismen kräver inte kvinnan – den behöver bara de kvinnor som finns idag. Feminismen kräver inte en medvetenhet om kvinnans väsen, den kräver endast en medvetenhet om hennes position.

Men en feminism som ger upp drömmen om den goda kvinna och som inte tror på någon evig kvinnlighet, måste vara paradoxal. För kvinnan är inte bara en berättelse, ett tecken, en saga. Hon är också den konkreta varelse som i dag har lägre lön än mannen, som får sämre pension, som dubbelarbetar på grund av sitt ansvar för hem och barn, som i högre grad än en man bedöms efter hur hon ser ut och inte efter vad hon säger.

Hon finns och för henne måste vi kämpa i feminismens namn. Men bortom detta samhälle, denna kultur, finns inte någon kvinna, med en evig kvinnlig kärna. Det handlar om att skilja på politik och sanning, eller det handlar om att inse hur politik skapar sanningar. Eftersom

kvinnor idag behandlas som en grupp som förutsägs ha gemensamma egenskaper får kvinnor också någonting gemensamt: erfarenheten att stå i ett annorlunda förhållande till sina egna kroppar än männen till sina. Därför är det politiskt viktigt för feminister att definiera kvinnor som kvinnor, som en grupp. Men det är lika viktigt att inse det konstruerade i denna grupp, att inte tro på kvinnan, utan på det individuella, olika kvinnor. Om vi som feminister inser att vi lever i ett patriarkalt samhälle där kvinnor förtrycks, måste vi också var medvetna om att det är ett samhälle som samtidigt skapar en "kvinnlighet" och förtrycker den. Förtrycket handlar inte om att det någonstans bakom patriarkatet lever en sann kvinnlighet som inte får komma till uttryck i dag – utan det handlar om att det överhuvudtaget finns krav på att kvinnor ska vara "kvinnliga". Som en varning till Kristevas dröm om en upplösning av kategorierna "män" och "kvinnor" (en varning som föregår henne med 30 år) skriver den franska filosofen och författaren Simone de Beauvoir i *Det andra könet*:

Att vägra att erkänna begrepp som det evigt kvinnliga, negrernas själ och den judiska karaktären innebär inte att man förnekar att det i dag finns kvinnor, negrer och judar. Ett sådant förnekande skulle för vederbörande inte utgöra en frigörelse utan en falsk undanflykt.

Utgångspunkten för varje feminist är en insikt om att Sverige i slutet av 1900-talet fortfarande är ett patriarkat, ett samhälle där makt fördelas olika mellan två kön. Hur kan ett sådant orättvist förhållande accepteras i en demokrati? Ett sätt är att vi vänder oss bort från samhället, att vi hänvisar till en naturens ordning som ligger bortom människans makt att påverka. Under det förra seklet kämpade vetenskapen för att bevisa att kvinnor av naturen var mindre intelligenta än män. Genom historien har man mätt skallar, talat om vandrande livmödrar, penisavund och medfödd kvinnlig masochism. I vår tid använder vi inte längre dessa termer, men vi åberopar fortfarande en naturlig kvinnlighet, ett naturligt samband mellan att vara kvinna och att vara öm, mjuk, omhändertagande, vacker etc. Detta samband är vår tids "sunda förnuft", någonting som "alla vet" – och är just därför en kunskap värd att granska. Det som "alla vet" vet alla för att det är kulturens grundläggande tankar som uttrycks där; det självklara, det uppenbart naturliga, är ofta det mest ideologiskt indränkta.

Att finna ett naturligt samband mellan kvinna och kvinnlighet är patriarkatets första uppgift, första förutsättningen för att dela upp mänskligheten i män och kvinnor och sedan fördela makt efter dessa grupper. Till varje flicka som föds i ett patriarkat knyts en önskan om att hon ska bli kvinnlig; en önskan manifesterad i det oskyldiga rosa täcke vi ger henne på BB och som skördar sina frukter när hon som tonåring oroligt frågar sig "är jag för tjock?" (för att vara vacker, för att bli vald, för att vara kvinnlig). Kvinnlighet sägs vara något som naturligt utgör en kvinnas identitet – samtidigt är det något hon varje dag måste lära sig. Den nakna kvinnan är inte den kvinnligaste; hon måste paketeras i rätt omslagspapper för att passera som kvinnlig. I dag kan det omslagspappret vara av fler färger och av fler material än vad det kunde för hundra år sedan – något som av en del tolkas som en verklig frigörelse för kvinnan. Men patriarkatets första bud – kvinnlighet är medfött – lyder lika stenhårt som en kvinnas första uppgift – att lära sig att vara kvinnlig. Budet och uppgiften rymmer en motsättning som varje kvinna känner, och som modepressen tydligast av alla ger uttryck för...

Björk, Nina. *"En feminism bortom Kvinnan"* i *Under det rosa täcket*. Wahlström & Widstrand, 1996.

FÖRDJUPANDE TEXTER OCH EXTRAMATERIAL B2

Den gyllene regeln

Wikipedia: "Den gyllene regeln" är en grundläggande etisk princip som återfinns inom de flesta religioner och andra filosofiska och etiska läror. Den äldsta nedtecknade varianten härstammar från Konfucius, ca 500 år f.kr. Principen kan uttryckas både positivt ("gör mot andra som du själv vill bli behandlad") och negativt ("gör inte mot andra som du själv inte vill bli behandlad"). I länken nedan finns exempel på olika religioners formuleringar av principen.

sv.wikipedia.org/wiki/Den_gyllene_regeln

23

Skolans värdegrund och uppgifter

Grundläggande värden

Skolväsendet vilar på demokratins grund. Skollagen (2010:800) slår fast att utbildningen inom skolväsendet syftar till att elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Den ska främja elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. Utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på. Undervisningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Var och en som verkar inom skolan ska också främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö.

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet mellan människor är de värden som utbildningen ska gestalta och förmedla. I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande. Undervisningen ska vara icke-konfessionell.

Skolans uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet.

Förståelse och medmännisklighet

Skolan ska främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. Alla tendenser till diskriminering eller kränkande behandling ska aktivt motverkas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser.

Det svenska samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald. Skolan är en social och kulturell mötesplats, som har både en möjlighet och ett ansvar för att stärka denna förmåga hos alla som verkar där. Förtrogenhet med Sveriges kultur och historia samt det svenska språket ska befastas genom undervisningen i många av skolans ämnen. En trygg identitet och medvetenhet om det egna och delaktighet i

det gemensamma kulturarvet stärker förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingsgrunder. Skolan ska bidra till att elever får en identitet som kan relateras till inte bara det specifikt svenska utan också det nordiska, det europeiska och ytterst det globala. Internationella kontakter och utbildningsutbyte med andra länder ska främjas.

Saklighet och allsidighet

Skolan ska vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram. Den ska framhålla betydelsen av personliga ställningstaganden och ge möjligheter till sådana. Undervisningen ska vara saklig och allsidig. När värderingar redovisas, ska det alltid klart framgå vem det är som står för dem.

Alla som verkar i skolan ska alltid hävda de grundläggande värden som anges i skollagen och i denna läroplan och klart ta avstånd från det som strider mot dem.

En likvärdig utbildning

Undervisningen ska anpassas till varje elevs förutsättningar och behov.

Skollagen föreskriver att utbildningen inom varje skolform ska vara likvärdig, oavsett var i landet den anordnas. Normerna för likvärdigheten anges genom de nationella målen. En likvärdig utbildning innebär inte att undervisningen ska utformas på samma sätt överallt eller att skolans resurser ska fördelas lika. Hänsyn ska tas till elevernas olika förutsättningar, behov och kunskapsnivå. Det finns också olika vägar att nå målen. Särskild uppmärksamhet ska ägnas åt de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig utformas lika för alla. Skolan har ett särskilt ansvar för elever med funktionsnedsättning.

Skolan ska aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Eleverna ska uppmuntras att utveckla sina intressen utan fördomar om vad som är kvinnligt och manligt.

Rättigheter och skyldigheter

Det är inte tillräckligt att i undervisningen förmedla kunskap om grundläggande demokratiska värden. Undervisningen ska dessutom bedrivas i demokratiska arbetsformer och utveckla elevernas förmåga och vilja att ta personligt ansvar och aktivt delta i samhällslivet. Elevernas möjligheter att utöva inflytande på utbildningen och att ta ansvar för sina studieresultat förutsätter att skolan klargör utbildningens mål, innehåll och arbetsformer, liksom vilka rättigheter och skyldigheter eleverna har.

Ur skolförordningen: Läroplanens värdegrund

FÖRDJUPANDE TEXTER OCH EXTRAMATERIAL B2

Grundläggande fri- och rättigheter

25

Alla svenska medborgare har samma grundläggande fri- och rättigheter, oavsett ålder, kön eller härstamning. Skyddet för fri- och rättigheterna finns framför allt i regeringsformen, där det bland annat slås fast att den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet.

Våra grundläggande fri- och rättigheter är bland andra:

Yttrandefrihet: frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor.

Informationsfrihet: frihet att inhämta och mottaga upplysningar samt att i övrigt ta del av andras yttranden.

Mötesfrihet: frihet att anordna och bevista sammankomst för upplysning, meningsyttring eller annat liknande syfte eller för framförande av konstnärligt verk.

Demonstrationsfrihet: frihet att anordna och delta i demonstration på allmän plats.

Föreningsfrihet: frihet att sammansluta sig med andra för allmänna eller enskilda syften.

Religionsfrihet: frihet att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion.

Regeringsformen ger oss också skydd mot tvång att uppge var vi står politiskt, religiöst eller kulturellt samt slår fast att dödsstraff, kroppsstraff och tortyr är förbjudet. De flesta reglerna om fri- och rättigheter gäller även utländska medborgare.

Internationella överenskommelser om mänskliga rättigheter

Sverige har anslutit sig till de allra flesta internationella överenskommelser om mänskliga rättigheter. Vi är bland annat anslutna till FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter och FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, båda från 1966.

Sverige är också bundet av flera regionala konventioner om mänskliga rättigheter, som till exempel Europarådets konvention om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna från 1950, Europakonventionen. Konventionen är i sin helhet en del av svensk rätt sedan 1995. Enligt regeringsformen får ingen lag eller annan föreskrift vara i strid med Europakonventionen.

http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SWE.pdf

Källa: Regeringens hemsida: www.regeringen.se/sb/d/504/a/3027

FÖRDJUPANDE TEXTER OCH EXTRAMATERIAL B2

William Frankena: Principer för rättvisa

William K. Frankena (1908-1994), moralfilosof vid University of Michigan, har lyft fram tre olika tolkningar av begreppet rättvisa i sin bok *Etik* (svensk översättning utgiven av Studentlitteratur 1976). Enligt Frankena har begreppet "rättvisa" olika innebörd, beroende på vilken princip för rättvisa man utgår ifrån. Rättvisa kan utgå från någon av dessa principer:

- likhetsprincipen
- behovsprincipen
- meritprincipen

Enligt *likhetsprincipen* är det rättvist att alla får lika stor del av möjligheter och tillgångar till något. Det som finns skall vara fördelat lika. Detta skulle exempelvis kunna innebära att två olika personer ska få lika mycket i lön, oavsett bakgrund och yrke.

Enligt *behovsprincipen* är det rättvist att alla får del av möjligheter och tillgångar till något i förhållande till hur stora behov de har.

Enligt *meritprincipen* (även kallad prestationsprincipen) är det rättvist att alla får del av möjligheter och tillgångar i förhållande till i vilken utsträckning de har en viss egenskap, till exempel begåvning.

Frankenas bok *Etik* kan vara svår att få tag på i svensk översättning, men hela boken finns publicerad på engelska på internet, på följande webbadress:

www.ditext.com/frankena/ethics.html

Texten om rättvisa finns i kapitel tre, "Utilitarianism, Justice, and Love", se avsnittet "The Principle of Justice: Equality".

Webbadress: www.ditext.com/frankena/e3.html.

UPPGIFTER OCH DISKUSSIONSFRÅGOR B2

- Diskutera i grupper hur ni anser att Andreas ska göra i den uppkomna situationen (se sid 67)! Undersök de argument som framkommer i ljuset av de olika handlingsanalytiska modeller som du läst om.
- Diskutera i grupper vad som vore klokast att göra i fallet med olyckan på fjället (se sid 74). Vilka är de viktigaste argumenten för det handlings sätt som ni väljer?
- Är all moral relativ? Eller finns det några absoluta moraliska regler, som du anser gäller i alla tider och kulturer? Vilka är de i så fall och varifrån kommer de?
- Skulle du hålla med dem som anser att det svenska samhället idag präglas mycket av hedonistiska ideal (se sid. 82)? Fundera över för- och motargument för den ståndpunkten.
- Utifrån avsnittet om dygdeetik: Kan man skilja på person och handling, så som många anser?
- Är det någon skillnad på mäns och kvinnors sätt att tänka etiskt? Jämför sid. 91ff.
- I vilka sammanhang ska man, enligt din åsikt, använda likhetsprincipen? Behovsprincipen? Meritprincipen? Ge motiveringar till dina svar!
- Undersök i samverkan med kursen i samhällskunskap i vad mån politiska partiers program och reformförslag återspeglar de grundläggande värderingar som presenteras i avsnittet om etik och politik, sid. 97-99.
- I avsnittet om tolerans och moral så diskuteras begreppet "tolerans" som ett problematiskt begrepp. Fundera över analysen och varför ändå begreppet ses som positivt och också anges i skolans värdegrund.
- Läs mer om Epikuros, Immanuel Kant, Jeremy Bentham, John Stuart Mill, Torbjörn Tännsjö och Peter Singer. (Länkar finns i länksamlingen LÄNKAR B2)

UPPGIFTER OCH DISKUSSIONSFRÅGOR B2

- Diskutera i grupper hur ni anser att Andreas ska göra i den uppkomna situationen (se sid 67)! Undersök de argument som framkommer i ljuset av de olika handlingsanalytiska modeller som du läst om.
- Diskutera i grupper vad som vore klokast att göra i fallet med olyckan på fjället (se sid 74). Vilka är de viktigaste argumenten för det handlingsätt som ni väljer?
- Är all moral relativ? Eller finns det några absoluta moraliska regler, som du anser gäller i alla tider och kulturer? Vilka är de i så fall och varifrån kommer de?
- Skulle du hålla med dem som anser att det svenska samhället idag präglas mycket av hedonistiska ideal (se sid. 82)? Fundera över för- och motargument för den ståndpunkten.
- Utifrån avsnittet om dygdeetik: Kan man skilja på person och handling, så som många anser?
- Är det någon skillnad på mäns och kvinnors sätt att tänka etiskt? Jämför sid. 91ff.
- I vilka sammanhang ska man, enligt din åsikt, använda likhetsprincipen? Behovsprincipen? Meritprincipen? Ge motiveringar till dina svar!
- Undersök i samverkan med kursen i samhällskunskap i vad mån politiska partiers program och reformförslag återspeglar de grundläggande värderingar som presenteras i avsnittet om etik och politik, sid. 97-99.
- I avsnittet om tolerans och moral så diskuteras begreppet "tolerans" som ett problematiskt begrepp. Fundera över analysen och varför ändå begreppet ses som positivt och också anges i skolans värdegrund.
- Läs mer om Epikuros, Immanuel Kant, Jeremy Bentham, John Stuart Mill, Torbjörn Tännsjö och Peter Singer. Länkar finns i länksamlingen nedan.

LÄNKAR B2

SO-Rummet – Etik och moral

www.so-rummet.se/kategorier/religion/etik-och-moral

Länkskafferiet

www.lansskafferiet.org

UtbildningsRadion

www.ur.se

Pedagogiska Resurser – Etik

www.resurs.folkbildning.net/resurser/amnen/livsaskadning-filosofi

Filosofer.se – om tänkare och idéer

www.filosofer.se

Om Epikuros

www.vux-gotland.se/filosofi/epikuros.htm

Epikuros citat

www.livet.se/ord/k%C3%A4lla/Epikuros

Immanuel Kant

www.filosofer.se/kant.html

Jeremy Bentham

humanistbloggen.blogspot.se/2011/10/jeremy-bentham.html

John Stuart Mill

www.thephilosophynet.com/mill.htm

Torbjörn Tännsjö – intervju

www.fritanke.se/torbjorn-tannsjo-om-religion-och-politik/

Peter Singer – intervju

www.fritanke.se/peter-singer-etik-pa-liv-och-dod/

Peter Singers webbplats

www.petersinger.info